

حکومت ماد ها

اتورپاتکان (آذربایجان)

نویسنده: شمشاد امیری خراسانی

انتشار: ۲۲ بهمن ۱۳۹۲ ۲۰ دقیقه مطالعه

چکیده مقاله

این ناحیه در خط پهلوی «آتورپاتکان» ضبط شده‌است، اما آتورپاتکان نماینده تلفظ این کلمه در سرتاسر عهد ساسانیان و تغییراتی که در طی چندین قرن در زبان مردم و در حروف صامت و مصوت آن روی داده‌است نیست و املای پهلوی، شکل کهن آن را حفظ کرده‌است. مثلاً در کتاب «جنگهای ایران» تألیف (پروکوپیوس) مورخ بیزانسی قرن ۶م نام این ناحیه دوبار به شکل «آذربایگان» آمده‌است که تلفظ «آذربایگان» یعنی تلفظ واقعی مردم آن را منعکس می‌سازد. ... در آخر قرن ۴م فاوستوس بیزانسی، مورخ ارمنی یک بار این نام را به صورت «آترپاتک

پارسیان دژ / حکومت ماد ها

این ناحیه در خط پهلوی «آتورپاتکان» ضبط شده است، اما آتورپاتکان نماینده تلفظ این کلمه در سرتاسر عهد ساسانیان و تغییراتی که در طی چندین قرن در زبان مردم و در حروف صامت و مصوت آن روی داده است نیست و املاي پهلوی، شکل کهن آن را حفظ کرده است. مثلاً در کتاب «جنگهای ایران» تألیف (پروکوپيوس) مورخ بیزانسی قرن ۶م نام این ناحیه دوبار به شکل «آذربایگائُن» آمده است که تلفظ «آذربایگان» یعنی تلفظ واقعی مردم آن را منعکس می‌سازد.

...

در آخر قرن ۴م فاوستوس بیزانسی، مورخ ارمنی یک بار این نام را به صورت «آترپاتکان» و ۷ بار به شکل «آترپایکان» به کار برده است. آندره آس، ایران‌شناس آلمانی حدس می‌زند که تلفظ واقعی این کلمه در قرن ۳م «آذرباذگان» بوده است یعنی صامت بیواک (مهموس) انسدادی «ت» به صامت واکدار (مجهور) و سایشی «ذ» بدل شده است. صامت «ذ» در کلمات فارسی قدیم پس از مصوت، به «ی» بدل گردیده و به همین جهت «آذرباذگان» نیز به «آذربایگان» تبدیل شده است. در قرن ۳ق/۹م هنوز به پیروی از اواخر ساسانیان «آذرباذگان» گفته می‌شد. فردوسی در شاهنامه به جهت رعایت وزن شعر «آذر آبادگان» گفته است که بیانگر تلفظ واقعی مردم نبوده است. آذربایگان که تلفظ مردم آن عصر بوده، در زبان عربی به آذربيجان و آذربيجان بدل شده که در پارسی امروزی «آذربایجان» شده است.

محدوده آتروپاتکان

به گفته جغرافی‌نویسان یونانی «آتروپاتنه» از شمال به سرزمین خزرها محدود می‌شد و از مغرب (در حقیقت شمال غرب) رود ارس حد فاصل میان آن و ارمنستان بود و از جنوب غربی تا دریاچه مانتیانی یا ماثینی (در استرابن: «سپاوتا» که به «کپاوتا» (کبودان) تصحیح شده است) یعنی دریاچه ارومیه گسترده بود. مهم‌ترین قسمت آتروپاتنه همین حوزه دریاچه ارومیه بود با مرکز آن به نام گازا یا گازاکا در میان راهی که از اکباتانا (همدان) به ارتاکسارتا (واقع

در ارمنستان) می‌رفت. قلعه گازاکا همان «وِرا» یا «فِراسپه» (در فارسی باستان: فرا - ده - اَسپه = یاری دهنده و پیش برنده یا تولید کننده اسپان) بود.

وسعت دقیق آتروپاتکان به درستی مشخص نیست. به عقیده شوارتز تا دریای کاسپین می‌رسیده‌است ولی اینکه چه مقدار از سواحلش را در اختیار داشته مورد اختلاف (مورخین خاورشناس) است

زریاب خویی، عباس. «آذربایجان». در دائرةالمعارف بزرگ اسلامی. ج. ۱. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۶۷. ۱۹۴-۲۰۷. بازبینی‌شده در 2012-05-26.

Schippmann, K. «AZERBAIJAN iii. Pre-Islamic History». در دانشنامه ایرانیکا. ج. 3. new york: Bibliotheca Persica Press, 2000. 221-224. شابک ۵۱-۷-۹۳۳۲۷۳-۰. بازبینی‌شده در 2012-05-26.

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «اتروپاتکان (آذربایجان)»، پارسیان دژ، ۱۳۹۲.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<https://parsiandej.ir/articles/1447/pdf/اتروپاتکان-آذربایجان.pdf>

آخرین ویرایش مقاله: ۲۷ مهر ۱۳۹۹